

Paper to be presented at the DRUID 2012

on

June 19 to June 21

at

CBS, Copenhagen, Denmark,

fis

Peter Maskell

CBS

DRUID

maskell@mail.dk

Abstract

mer fis

11. juni 2010

Landbrug og fødevarerhverv og Udkantsdanmark

Highlights

- Udkantskommunerne befinder sig i en ond cirkel, hvor et svagt befolkningsmæssigt og økonomisk grundlag skaber dårlige forudsætninger for vækst, beskæftigelse og udvikling, og udkantsområdernes attraktivitet forringes løbende.
- Landbrugs- og fødevarerhvervet har stor tyngde i udkantsområderne, og er helt centralt for udviklingen i udkantsområderne:
  - Landbrugs- og fødevarerhverv udgør i gennemsnit 12,7 pct. af den samlede beskæftigelse i yderkommunerne.
  - I 23 kommuner har landbrugs- og fødevarerhvervet en beskæftigelsesandel på over 10 pct.
  - Landbrugs- og fødevarerhverv beskæftiger 150.000 mennesker, og i over halvdelen af kommunerne har erhvervet over 1.000 arbejdspladser.
- Nye beregninger via Landbrug & Fødevarers sektormodel viser, at værdiskabelsen i erhvervet genererer betydelig positiv indkomstudvikling og arbejdspladser på alle vidensniveauer i udkantsområderne:
  - For hver 100 beskæftigede i primærlandbruget genereres yderligere 130 beskæftigede i fødevarerindustrien og tilknyttede erhverv.
  - For hver bæredygtig arbejdsplads, der bliver skabt i landbruget eller fødevarerindustrien, forøges produktionsværdien med 1,4 mio. kr., og der skabes nye eksportindtægter på over 700.000 kr.

Indhold

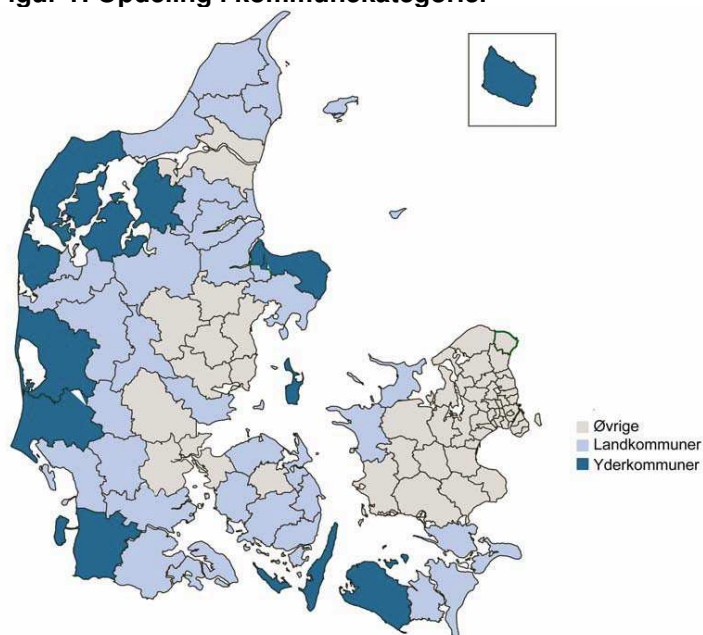
Baggrund	2
Status for udkantsområderne	3
Landbrug og fødevarerhvervets betydning for udkantsområderne	5
Landbrug og fødevarerhvervets værdiskabelse i udkantsområderne	7
Appendiks I:	
Kommuneopdelt beskæftigelse inden for landbrug og fødevarerhverv.	9

Baggrund

Folk og virksomheder flytter til byområder

Gennem en lang årrække har danske udkantsområder¹ mistet betydning i den danske økonomi og i det danske samfund generelt, og der har fundet en centralisering sted, hvor såvel befolkning som virksomheder flytter til større byområder.

Figur 1: Opdeling i kommunekategorier

Kilde: Egen fremstilling på baggrund af By- og landskabsstyrelsen

Drivkraften bag centraliseringen er fremvækst af byerhverv, behov for arbejdskraft, effektiv infrastruktur

Drivkraften bag centraliseringen har primært dels været fremvæksten af traditionelle byerhverv, såsom private serviceerhverv og offentlig forvaltning og service, dels virksomheders behov for arbejdskraft og effektiv infrastruktur, .

Selvforstærkende udvikling

Befolkningsmønstrene og erhvervsstrukturen er således under kraftig forandring, og udviklingen er i mange områder blevet selvforstærkende, så der nu skal ekstraordinære foranstaltninger til for at bremse eller vende udviklingen. Endnu flere områder er i fare for på lignende vis at komme ind i en negativ spiral.

Konsekvensen af, at udviklingen fortsætter som hidtil er forarmelse af udkantsområderne; befolkningsmæssigt, økonomisk, socialt, servicemæssigt og kulturelt.

¹ Der anvendes en række forskellige kriterier for at definere udkantsområderne. I denne analyse anvendes primært By- og landskabsstyrelsens opdeling i Landsplanredegørelsen. Samme opdeling danner baggrund for EU's Landdistriktsprogram for fordeling af landdistriktsmidler. Opdelingen foretages ud fra 14 forskellige kriterier, herunder befolkningsmønstre, indkomster, beskæftigelse, landbrugs betydning mv. Der skelnes mellem 4 kommunetyper; yderkommuner (16), landkommuner (29), mellemkommuner (18) og bykommuner (35). I det efterfølgende anvendes primært betegnelsen "udkantsområde/-kommune", der inkluderer yderkommuner og landkommuner.

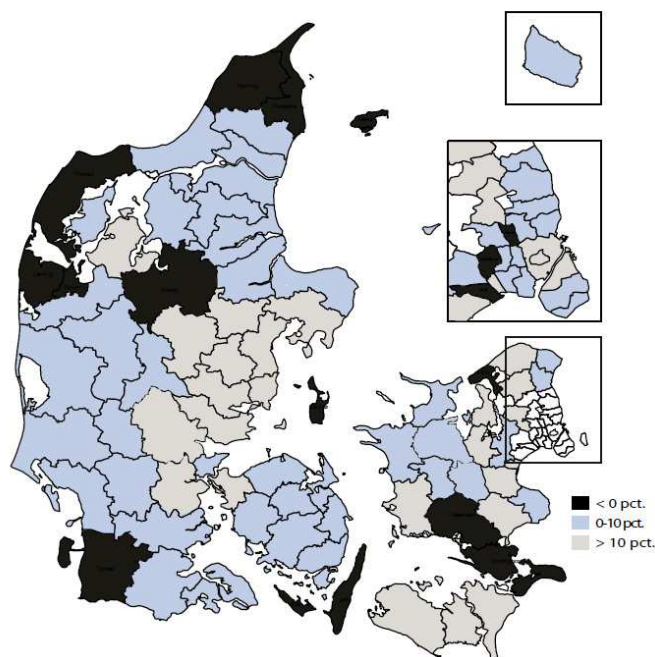
Status for udkantsområderne

Affolkning af udkantsområderne

Der er en række fællestræk for de 45 udkantskommuner, som adskiller dem fra de øvrige kommuner. Et af fællestrækkene er, at mange af udkantskommunerne har oplevet en kraftig affolkning gennem årene, mens andre udkantskommuner kun har oplevet en ganske svag fremgang.

Nedenstående figur viser, at der er stort sammenfald mellem udkantskommunerne og de kommuner, der oplever befolkningsmæssig tilbagegang eller stagnation.

Figur 2: Befolkningsudvikling 1993-2010

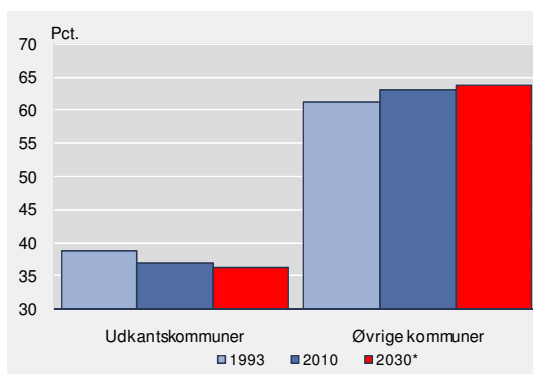

Kilde: Danmarks Statistik

Udsigt til fortsat affolkning af udkantsområderne

Som det fremgår af Figur 3, forventes befolkningsbevægelserne fra land mod by at fortsætte, såfremt de nuværende forudsætninger fortsat er gældende.

Figur 3: Kommunetyper andel af befolkningen

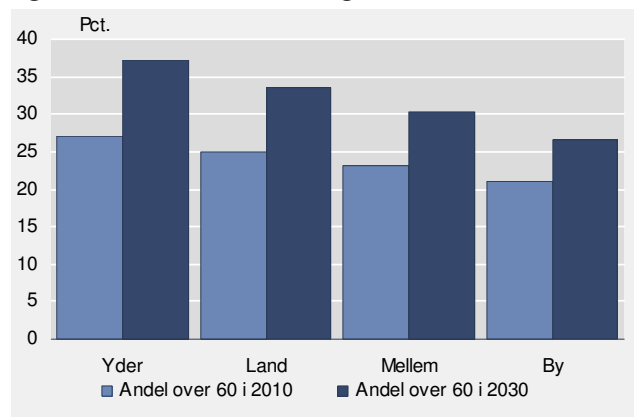

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger

Større andel af ældre...

Der er endvidere et stærkt sammenfald mellem udkantskommunerne og andelen af befolkningen over 60 år. I udkantskommunerne er andelen væsentligt højere end i resten af landet. Forskellene vil øges yderligere frem mod 2030.

Figur 4: Andel af befolkning over 60 år

Kilde: Danmarks Statistik og egne beregninger

...og mindre andel af unge...

Modsat ses en stadig klarere underrepræsentation af unge i udkantsområderne. Fraflytningstendensen blandt unge er selvforstærkende. Efterhånden som unge flytter, bliver det mindre attraktivt for andre unge at blive. Og i takt med affolkningen og virksomhedernes udflytning, bliver der færre arbejdspladser at vende tilbage til for de unge efter endt uddannelse i bykommunerne.

...medfører større forsørgerforpligtelse i udkantskommunerne

Den generelle tendens med aldring af den danske befolkning, hvor stadig færre skal forsørge stadig flere, er således ekstra stærk i udkantsområderne. Det medfører en relativt større forsørgerforpligtelse for udkantskommunerne.

Lavere uddannelsesniveau i udkantsområderne

I sammenhæng med et faldende antal unge er et andet karakteristisk træk et relativt lavere uddannelsesniveau i udkantskommunerne. Det forstærker den onde cirkel, idet et lavere uddannelsesniveau giver vidensbaserede virksomheder dårligere forudsætninger for at rekruttere arbejdskraft med de ønskede kvalifikationer. Og manglen på arbejdspladser med et højt vidensindhold holder veluddannede fra at søge mod udkantsområderne.

Lavere formuer i udkantskommunerne

Manglen på højtuddannede er endvidere en udfordring for den samlede beskæftigelse i udkantskommunerne, eftersom én højtuddannet typisk skaber forudsætningerne for yderligere ansatte i virksomheden.

Centraliseringen af befolkningen kommer ligeledes til udtryk i boligpriser og formuer. Såvel boligpriser som boligformuer/friværdier er betydeligt lavere i udkantsområderne.

Befolkningssammensætningen, uddannelsesniveauet og erhvervsstrukturen gør, at der i dag er en signifikant sammenhæng mellem befolkningstætheden og indkomstniveauet i de danske kommuner – i figuren udtrykt ved kommunernes beskatningsgrundlag. Jo lavere befolkningstæthed i kommunerne, desto lavere beskatningsgrundlag. Både indkomst- og formuefordelingen bidrager således til en forarmelse af befolkningen i udkantsområderne.

*Jo lavere befolknings-
tæthed, desto lavere
indkomst*

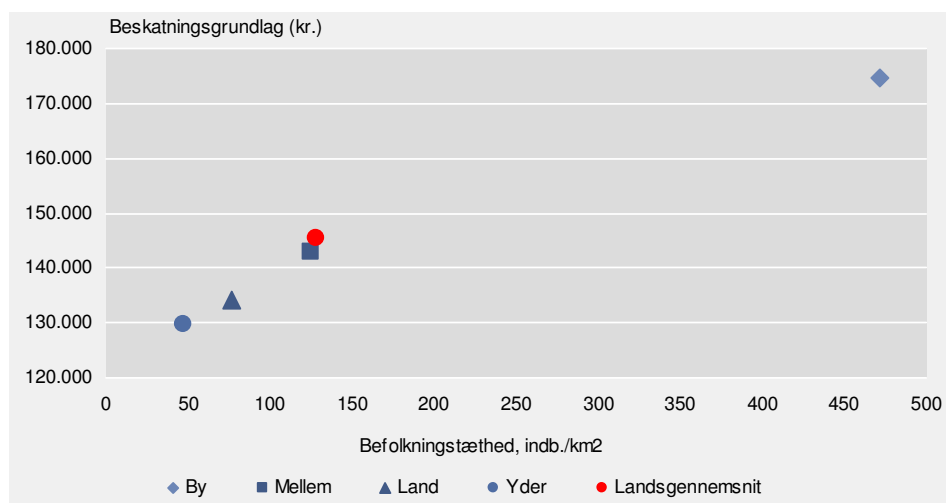
*Pendlingsmønstre
løser ikke udkants-
kommunernes udfor-
dringer*

*Vanskeligt at gøre
udkantskommuner
attraktive*

*Større konjunktur-
mæssig sårbarhed i
udkantsområderne*

*Landbrugs- og føde-
vareerhverv vejer
tungt i udkantsområ-
derne*

Figur 5: Befolkningstæthed og beskatningsgrundlag

Kilde: Indenrigs- og Sundhedsministeriet og egne beregninger

Et ringere beskatningsgrundlag kan i nogen udstrækning kompenseres gennem høj ind- og udpending, men som figuren viser, er det ikke tilfældet for de fleste udkantskommuner. Tværtimod tyder sammenhængen på, at dynamikken med befolkningspræferencer, placering af uddannelsessteder, virksomhedernes placeringer i forhold til behovet for veluddannet arbejdskraft, en effektiv infrastruktur mv. slår kraftigt igennem i befolkningens bosætningsmønstre.

Det lavere befolknings- og beskatningsmæssige grundlag i udkantskommunerne forringer mulighederne for at skabe en positiv erhvervsudvikling, og mulighederne for at tilbyde befolkningen kvalitative og varierede service- og fritidstilbud. Herved forstærkes den løbende forringelse af udkantsområdernes attraktivitet.

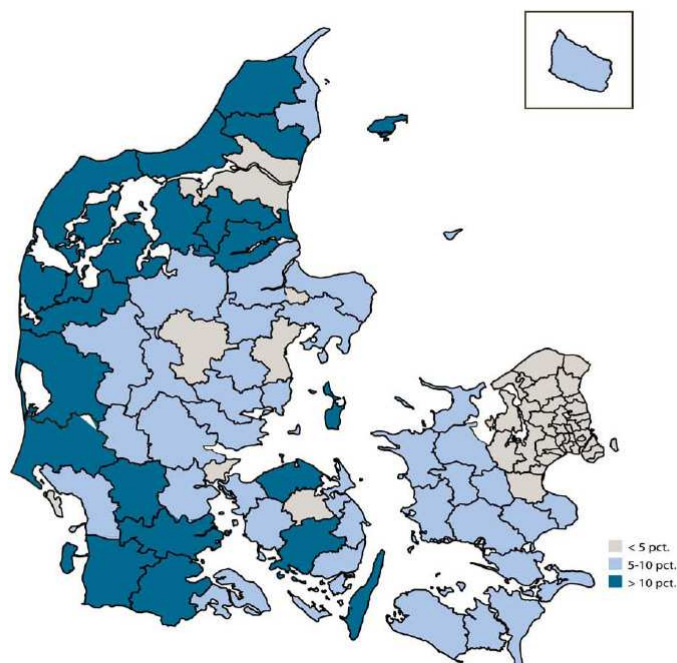
Endelig har udkantskommunerne typisk en erhvervsstruktur, der gør dem mere sårbare over for konjunkturudsving. F.eks. er andelen af industri typisk højere, mens servicefag og offentlige arbejdspladser er mere fremherskende i de øvrige kommuner. Det giver større budgetmæssige udsving. Således er ledigheden under den aktuelle økonomiske afmatning steget mest i udkantskommunerne.

Der er således en lang række forhold, som giver udkantsområderne en særlig udfordring med hensyn til at fremme vækst og beskæftigelse, for herigennem at skabe et bedre indkomstmæssigt grundlag for befolkningen i udkantsområderne.

Landbrugs- og fødevarerhvervs betydning for udkantsområderne

Landbrugs- og fødevarerhverv samt den afledte beskæftigelse vejer tungt i udkantsområderne. Det ses af Figur 6, at der er et stort sammenfald mellem de i Figur 1 viste udkantskommuner og de kommuner, hvor landbrugs- og fødevarerhvervs andel af beskæftigelsen er højest.

Figur 6: Andel af beskæftigede inden for landbrugs- og fødevarerhverv og afledt beskæftigelse i forhold til kommunens samlede beskæftigelse².

Kilde: Særkørsel fra Danmarks Statistik og egne beregninger via Landbrug & Fødevarers sektormodel

Landbrugs- og fødevarerhverv udgør en stor andel af beskæftigelsen i udkantskommunerne...

Landbrugs- og fødevarerhvervets store betydning for udkantskommunerne fremgår bl.a. af, at

- Landbrugs- og fødevarerhverv udgør 9,8 pct. af den samlede beskæftigelsen i udkantskommunerne.
  - I yderkommunerne udgør erhvervene 12,7 pct. af den samlede beskæftigelse.
  - I landkommuner udgør erhvervene 8,9 pct. af den samlede beskæftigelse.
- I 23 kommuner har landbrugs- og fødevarerhvervet en beskæftigelsesandel på over 10 pct. Det inkluderer 13 af de 16 yderkommuner.
- I over halvdelen af de danske kommuner har landbrugs- og fødevarerhverv over 1.000 arbejdspladser.
- Ca. 100.000 af de godt 150.000 i landbrugs- og fødevarerhverv er beskæftiget i udkantskommunerne. Det betyder samtidig, at erhvervet genererer ca. 50.000 arbejdspladser i de øvrige kommuner.

...og skaber også beskæftigelse i byområderne

² Se Appendiks I for en samlet oversigt over landbrugs- og fødevarerhvervs beskæftigelse i de enkelte kommuner samt andelen af den pågældende kommunes samlede beskæftigelse.

Stor afledt beskæftigelseseffekt i andre erhverv

Vores beregninger viser endvidere, at der for hver 100 beskæftigede i primærlandbruget genereres yderligere 130 beskæftigede. Heraf er 60 beskæftigede i fødevarerindustrien – fødevarer virksomhederne står for næsten 18 pct. af den samlede danske industriomsætning - og 70 beskæftigede i andre erhverv.

Andre erhverv dækker over mange forskellige jobfunktioner inden for f.eks. transport, byggeri og håndværk, rådgivning, forretningsservice, finansiering, detailhandel osv. Erhvervet leverer på den måde arbejdspladser på alle vidensniveauer; højtuddannede, faglærte og ufaglærte, og bærer en stor del af beskæftigelsen og indkomstdannelsen i udkantsområderne.

Landbrugs- og fødevarerhvervs værdiskabelse i udkantsområderne

Som det fremgår ovenfor, spiller landbrugs- og fødevarerhverv en betydelig rolle for det danske samfund og i særdeleshed for udkantsområderne.

Den danske fødevarereklynge er stor globalt, nationalt, regionalt og lokalt

Den danske landbrugs- og fødevarereklynge er en stor koncentreret klynge i global sammenhæng. En nylig analyse fra FORA – Erhvervs- og Byggestyrelsens enhed for erhvervsøkonomisk forskning og analyse – viser, at den danske kompetenceklynge inden for landbrug og fødevarer er blandt verdens 10 største, og den næststørste i Europa. Ifølge analysen er den danske landbrugs- og fødevarereklynge i international sammenligning særdeles konkurrencedygtig og har globalt set den bedste fundering, idet den har gode kompetencer i hele værdikæden.

Den globalt fremtrædende danske kompetenceklynge udgøres af en række regionale og lokale klynger, som især er placeret i udkantsområderne.

Kraftigt stigende produktionsværdi pr. beskæftiget inden for landbrug- og fødevarerhverv

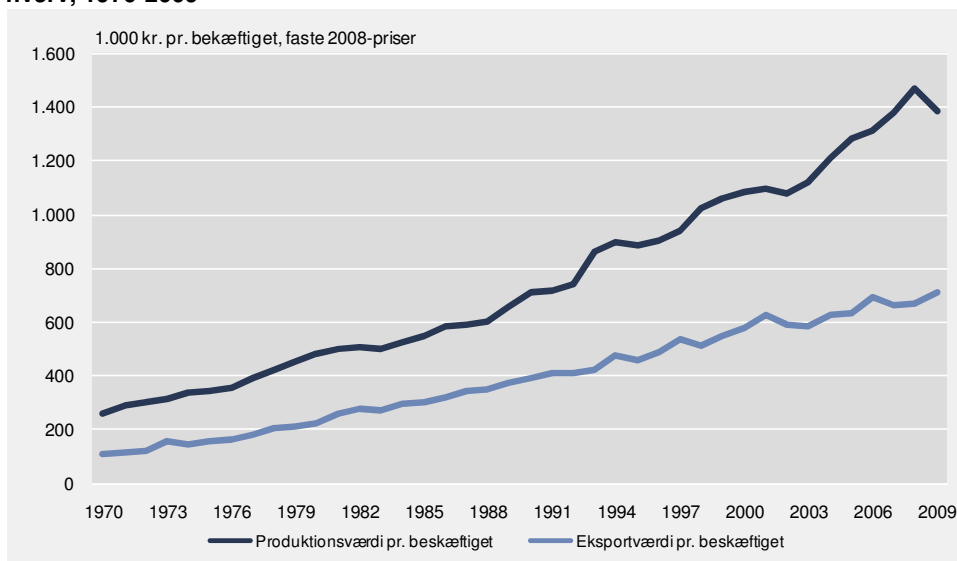
Fødevarerproduktion bliver stadig mere effektivt, og der foregår til stadighed en kraftig produktivitetsudvikling. Landbrug & Fødevarers sektormodel viser, at der er sket en kraftig stigning i produktionsværdien fra 261.000 kr. pr. beskæftiget i 1970 til 1,4 mio. kr. pr. beskæftiget i 2009, målt i faste priser.

Mens beskæftigelsen i landbrugs- og fødevarerhverv ganske vist er faldet siden 1970, har produktionsværdien pr. beskæftiget således vist en real stigning på 6 pct. pr. år.

Værdiskabelsen i landbrugs- og fødevarerhvervet genererer på den måde en betydelig positiv indkomstudvikling i de områder, hvor erhvervet er stærkt repræsenteret.

Figur 7: Produktionsværdi og eksport pr. beskæftiget i landbrugs- og fødevarerhverv, 1970-2009

Kilde: Egne beregninger via Landbrug & Fødevarers sektormodel

Og kraftigt stigende eksportindtægt pr. landmand er til stor gavn for udkantskommunerne

De opbyggede kompetencer inden for landbrugs- og fødevarerhvervet har samlet set ført til en eksport af varer for 102 mia. kr. i 2009. Hertil kommer salg af rene serviceopgaver (tjenester).

Målt pr. landmand er Danmark verdens næststørste nettoeksportør af fødevarer. Ifølge beregninger fra Landbrug & Fødevarers sektormodel svarer det til en eksportindtægt inden for primærproduktion og fødevarerhvervet på ca. 712.000 kr. pr. beskæftiget – en stigning fra 109.000 kr. pr. beskæftiget i 1970, målt i faste priser.

Det svarer til en stigning i den reale eksportværdi på 6,8 pct. pr. år.

Én arbejdsplads i landbrug eller fødevarereindustri skaber værdier for 1,4 mio. kr. og eksportindtægter på 700.000 kr.

For hver ekstra arbejdsplads, der bliver skabt i landbruget eller fødevarereindustrien, forøges produktionsværdien således med 1,4 mio. kr., og der skabes nye eksportindtægter på over 700.000 kr.

I kraft af landbrugs- og fødevarerhvervet betydelige vægt i udkantsområderne, er erhvervet således helt centralt for områdernes udvikling.

Appendiks I

Kommuneopdelt beskæftigelse inden for landbrugs- og fødevarer-erhverv

Kommune	Beskæftigelse i alt	Beskæftigelse i landbrug og fødevarer mv.	Andel af samlet beskæftigelse (pct.)
Yderkommuner			
Samsø	1.919	435	22,7
Tønder	20.331	3.343	16,4
Ringkøbing-Skjern	31.927	4.653	14,6
Vesthimmerland	19.645	2.816	14,3
Struer	11.781	1.646	14,0
Læsø	935	130	13,9
Thisted	23.880	3.298	13,8
Morsø	11.079	1.512	13,6
Varde	26.933	3.597	13,4
Langeland	6.173	779	12,6
Lemvig	11.498	1.449	12,6
Skive	25.325	2.914	11,5
Lolland	20.782	2.064	9,9
Ærø	2.981	256	8,6
Bornholm	19.733	1.694	8,6
Norddjurs	19.431	1.655	8,5
Yderkommuner i alt	254.353	32.243	12,7
Landkommuner			
Nordfyn	15.253	2.130	14,0
Vejen	22.435	2.934	13,1
Jammerbugt	20.037	2.588	12,9
Holstebro	30.970	3.894	12,6
Rebild	15.519	1.903	12,3
Brønderslev	17.758	2.141	12,1
Faaborg-Midtfyn	25.989	2.986	11,5
Mariagerfjord	21.926	2.355	10,7
Haderslev	28.771	3.065	10,7
Hjørring	33.931	3.573	10,5
Aabenraa	30.134	3.016	10,0
Billund	14.021	1.353	9,6
Herning	45.713	4.359	9,5
Assens	21.264	2.019	9,5
Ikast-Brande	21.502	1.903	8,8
Hedensted	24.979	2.156	8,6
Nyborg	15.558	1.329	8,5

Kerteminde	11.907	975	8,2
Viborg	49.649	4.041	8,1
Frederikshavn	31.534	2.440	7,7
Esbjerg	59.176	4.521	7,6
Kalundborg	24.750	1.732	7,0
Syddjurs	21.150	1.454	6,9
Guldborgsund	30.372	2.080	6,8
Odsherred	15.782	1.040	6,6
Vordingborg	22.291	1.367	6,1
Sønderborg	37.636	2.233	5,9
Randers	48.410	2.742	5,7
Svendborg	28.929	1.522	5,3
Fanø	1.664	25	1,5
Landkommuner i alt	789.010	69.874	8,9

Mellemkommuner

Favrskov	24.775	1.954	7,9
Faxe	18.550	1.057	5,7
Fredericia	25.410	857	3,4
Halsnæs	15.729	260	1,7
Holbæk	36.151	1.894	5,2
Horsens	42.674	3.043	7,1
Ishøj	10.736	102	0,9
Middelfart	19.313	1.331	6,9
Næstved	41.880	2.220	5,3
Odder	11.304	852	7,5
Ringsted	17.261	1.287	7,5
Silkeborg	47.012	2.326	4,9
Slagelse	38.363	2.411	6,3
Sorø	15.097	929	6,2
Stevns	11.610	673	5,8
Tårnby	20.778	97	0,5
Vejle	56.095	3.860	6,9
Mellemkommuner i alt	452.738	25.153	5,6

Bykommuner

Albertslund	13.804	67	0,5
Allerød	12.778	196	1,5
Ballerup	23.338	170	0,7
Brøndby	16.292	58	0,4
Dragør	6.866	45	0,7
Egedal	22.573	386	1,7
Fredensborg	20.615	331	1,6
Frederiksberg	51.404	175	0,3
Frederikssund	23.295	763	3,3
Furesø	19.342	158	0,8
Gentofte	35.595	148	0,4
Gladsaxe	32.129	136	0,4
Glostrup	10.947	42	0,4
Greve	25.681	310	1,2
Gribskov	21.283	540	2,5
Helsingør	30.367	329	1,1
Herlev	13.409	70	0,5
Hillerød	24.957	479	1,9
Hvidovre	25.655	117	0,5
Høje-Taastrup	24.867	267	1,1
Hørsholm	12.264	83	0,7
Kolding	47.467	2.448	5,2
København	283.800	1.072	0,4
Køge	30.007	811	2,7
Lejre	14.473	544	3,8
Lyngby-Taarbæk	26.273	119	0,5
Odense	94.637	3.537	3,7
Roskilde	43.223	821	1,9
Rudersdal	26.884	170	0,6
Rødovre	18.455	65	0,4
Skanderborg	30.689	1.613	5,3
Solrød	11.354	170	1,5
Vallensbæk	6.884	33	0,5
Aalborg	99.905	4.353	4,4
Århus	159.904	3.610	2,3
Bykommuner i alt	1.361.416	24.234	1,8
<hr/>			
Hele landet	2.857.565	151.505	5,3

Kilde: Landbrug & Fødevarers sektormodel og særkørsel fra Danmarks Statistik

* Y = Yderkommune, L = Landkommune, M = Mellekommune, B = Bykommune